

Samenvatting

Werken aan gedrag: structuur en relatie

Hoe kan het onderwijs aan leerlingen met gedragsproblemen verbeterd worden? De raad betoogt in dit advies dat het werken aan gedragsproblemen op school begint met sterk onderwijs door een professioneel lerarenteam. Dit gebeurt in een duidelijk gestructureerde school met heldere regels. Daarbinnen is er voldoende aandacht en ruimte voor persoonlijke relaties tussen leraren en leerlingen. Het basiszorgaanbod voor alle leerlingen bestaat uit een helder pedagogisch-didactisch klimaat waarin gewenst gedrag wordt vastgesteld, geoefend en beloond en ongewenst gedrag genegeerd en zo nodig bestraft.

Het advies over gedragsproblemen in het onderwijs heeft betrekking op het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs. Het gaat over leerlingen met gedragsstoornissen, maar ook over leerlingen die vanuit de inschatting van scholen of ouders gedragsproblemen hebben, die niet verder onderzocht of geregistreerd zijn.

Vanuit deze uitgangspunten doet de raad verschillende aanbevelingen.

1. Een nuchtere houding en preventiebeleid

Het scholenveld en de bewindslieden van OCW (Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) zouden nuchter en kritisch moeten staan tegenover de steeds verfijndere classificatie van probleemgedrag en het dagelijks gebruik van classificerende termen om dergelijk gedrag te beschrijven. Onderzoek wijst immers uit dat gedrag - óók gedrag met een biologische oorsprong - meestal te beïnvloeden is door de betrokken leerlingen zelf, met behulp van leraren, schooldirecteuren, ouders en hulpverleners. Dit besef is bepalend voor de houding van de genoemde betrokkenen en voor hun reactie op het gedrag, en daarmee ook van invloed op de ontwikkeling van het gedrag. Het gaat erom leerlingen te leren hun eigen leven met al zijn mogelijke beperkingen niet te ondergaan, maar gaandeweg meer en meer zelf verantwoordelijkheid te nemen.

Leraar: signaleer... maar stel geen diagnose

Leraren hebben een belangrijke signalerende taak. Het stellen van een diagnose is echter voorbehouden aan bepaalde gedragsdeskundigen. Moeilijk gedrag kan namelijk een uiting zijn van uiteenlopende problemen. Zo is extreem druk gedrag een kenmerk van ADHD, maar ook van bepaalde autistische aandoeningen, en kan het ook een uitingsvorm zijn van een kind dat het thuis moeilijk heeft. Ook een ervaren leraar kan niet altijd met zekerheid bepalen waar het gedrag vandaan komt. Scholen en leraren zouden zich daarom moeten beperken tot het beschrijven van wat zij feitelijk waarnemen, en zo nodig doorverwijzen voor diagnostisch onderzoek. Gebruik niet lichtvaardig aanduidingen met een zware lading. Spreek als school en lerarenteam af kritisch te blijven als het gaat om het gebruik van medische en psychiatrische termen.

Preventiebeleid

Gedragsproblemen kunnen door bepaalde omgevingen worden verergerd. Als we die omgevingen kunnen veranderen, moeten we dat ook doen. De bewindslieden van onderwijs werken

in dit opzicht nauw samen met de bewindslieden die de sociale en fysieke omgeving van leerlingen mede vormgeven. De preventie van opvoedingsproblemen en de signalering hiervan als de problemen nog relatief klein zijn, staan hoog op de agenda van de minister van Jeugd en Gezin. De raad is daarover verheugd. Net als de SER (Sociaal-Economische Raad) dringt de raad erop aan dat de minister zich verder beraadt op preventiebeleid rondom alcohol en drugs en het aangaan van leningen door jongeren.

2. Steun scholen in het omgaan met gedragsproblemen

Het overgrote deel van zorg aan leerlingen met gedragsproblemen kan verstrekt worden in het primaire proces op een reguliere school; mits natuurlijk de faciliteiten dit mogelijk maken en de leraar deskundig is in het omgaan met specifieke gedragsproblemen. De overheid kan manieren zoeken om reguliere scholen te helpen hun draagkracht te versterken in het omgaan met gedragsproblemen. Praktijkvoorbeelden kunnen toegankelijk gemaakt worden voor andere scholen. Daarnaast zijn scholing en meer handen in de klas en op de school beproefde middelen om de draagkracht van scholen te vergroten. De bewindslieden kunnen deze zaken in het overleg met schoolleiders agenderen.

Een gelaagde zorgstructuur

Scholen steunen leraren door te zorgen voor een goed werkend systeem van leerlingbegeleiding, een heldere onderwijszorgstructuur, goede samenwerkingsrelaties en voldoende scholingsmogelijkheden. Elk school maakt verder duidelijk wat de school aan zorg biedt en redelijkerwijze kan gaan bieden en wanneer de grens bereikt zal zijn. Reguliere scholen doen er goed aan verschillende lagen aan te brengen in hun zorgstructuur. Het basiszorgaanbod voor alle leerlingen is een helder pedagogisch-didactisch klimaat waarin gewenst gedrag wordt vastgesteld, geoefend en beloond en ongewenst gedrag genegeerd en zo nodig bestraft. De school kan vervolgens één of meer aanvullende zorgarrangementen ontwikkelen voor leerlingen die meer nodig hebben. Bij een zeer klein deel van de leerlingen (naar schatting enkele procenten) zullen de problemen vergevorderd zijn. Voor deze leerlingen werkt de school idealiter structureel samen met externe deskundigen.

School: leraren verdienen begeleiding

Sommige leraren weten 'van nature' goed om te gaan met gedragsproblemen en ontlennen hieraan plezier. Dit effectieve gedrag is te analyseren, te beschrijven en te leren. De preventie en aanpak van gedragsproblemen staat en valt (blijkens onderzoek) met een positieve, actieve grondhouding, effectieve instructie en effectief klassenmanagement, het kunnen omgaan met verschillen, en de relatie tussen leraar en leerling. Verder moeten leraren goed kunnen observeren en in staat zijn tot reflecteren op de redenen voor de gedragsproblemen. Ook zijn leerlingen erbij gebaat als leraren planmatig werken aan gedragsverandering.

Leraren moeten zich hierbij ondersteund en geholpen weten door hun schoolbesturen en schoolleiders. In de lerarenopleidingen, maar ook via bij- en nascholing, dienen zij een breed scala aan handelingsmogelijkheden te krijgen aangereikt. Tegelijkertijd mogen leraren niet te lang 'doormodderen' als problemen blijven bestaan. Elke leraar zou zich veilig genoeg moeten voelen om de schoolleiding om extra begeleiding te vragen. Het management is verantwoordelijk voor de totstandkoming van een dergelijk werkklimaat.

Oprichten Academische Werkgemeenschap Gedragsproblemen en Onderwijs

Er bestaan uiteenlopende methodieken en handleidingen voor de aanpak van gedragsproblemen. Deze kennis kan beter gebundeld en toegankelijker aangeboden worden. Bewindslieden hebben, in overleg met beroepsgroepen en sectororganisaties, de verantwoordelijkheden om de infrastructuur op dit terrein te verbeteren. Zij kunnen overwegen een Academische Werkgemeenschap Gedragsproblemen en Onderwijs te laten opzetten. Hierin werken wetenschappers, opleiders en mensen uit de praktijk (regulier en speciaal onderwijs) samen. Doel: ontwikkeling, toetsing en implementatie van kennis en instrumenten rond gedragsproblemen in het onderwijs en het beantwoorden van vragen van individuele leraren en scholen op dit terrein.

3. Breng de actoren rond de school in stelling

Ouderverantwoordelijkheid activeren

Constructieve samenwerking tussen ouders en school is van groot belang bij gedragsproblemen. Ook verbanden van ouders onderling zijn van belang. Ouders en school dienen elkaar te informeren over de aard van de problemen en de situaties waarin deze voorkomen. Vervolgens kunnen zij samen zoeken naar oplossingen en afspraken maken over de aanpak. De nieuwe centra voor jeugd en gezin kunnen een voortrekkersrol vervullen in het ondersteunen van ouders. Zij dienen op het moment dat de problemen (kinderen) nog klein zijn, al handreikingen te krijgen waarmee gedragsproblemen te voorkomen of verminderen zijn. De schoolleider is en blijft overigens verantwoordelijk voor de school, hij of zij alleen kan de verlangens van ouders en leerlingen afzetten tegen de kwalificaties en potenties van het team.

Zorgadviesteam als filiaal van centrum voor jeugd en gezin

De school heeft op enig moment alles gedaan wat tot zijn mogelijkheden en kernopdracht behoort. Dan is het een kwestie van professionele verantwoordelijkheid om aan te geven dat de grens is bereikt. Vervolgens stelt het zorgadviesteam een vervolgplan op, waarna de verantwoordelijkheid voor de leerling overgaat naar een andere instantie (speciaal onderwijs, jeugdzorg). Idealiter blijft de school de jongere echter volgen en bekijkt steeds of terugkeer mogelijk is. De sectorraden zouden deze stapsgewijze benadering als uitgangspunt kunnen nemen voor het landelijk referentiekader voor zorg.

De taken van de centra voor jeugd en gezin en de zorgadviesteams komen gedeeltelijk met elkaar overeen. De raad is van mening dat de zorgadviesteams ook na de komst van de centra voor jeugd en gezin geïnformeerd moeten zijn en zo veel mogelijk de regie moeten houden over zorg aan (ouders van) leerlingen van vier tot achttien jaar. Het zorgadviesteam is daarmee feitelijk een filiaal van het lokale centrum voor jeugd en gezin.

Profilering speciaal onderwijs (als hulpscholen)

Scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs, cluster (3 en) 4, hebben veelal uitgebreide expertise rondom gedragsbeïnvloeding. Deze scholen kunnen meer expliciet maken wat ze reguliere scholen te bieden hebben. Wat is hun visie op gedrag(sproblemen), wat doen ze aan gedragsbeïnvloeding en welke resultaten behalen ze hiermee? De bewindslieden kunnen scholen voor speciaal onderwijs wijzen op de wenselijkheid van een dergelijke profilering als 'hulpschool'. Een bepaalde systematiek hierbinnen kan worden opgezet met steun van de bewindslieden.

Jeugdzorg: naar één verantwoordelijke per jongere

De raad sluit zich aan bij het advies van de SER om ernaar te streven dat de jongere die hulpverlening nodig heeft, één professional krijgt toegewezen die de jongere assisteert, coacht en begeleidt. Bij voorkeur in combinatie met trajectverantwoordelijkheid: één van de betrokken instellingen krijgt de verantwoordelijkheid en levert de coördinerende professional.

Lerarenopleidingen: gedragsproblemen in kerncurriculum

Kennis over gedragsproblemen behoort op elke lerarenopleiding onderdeel uit te maken van het kerncurriculum. De leerinhouden op de initiële lerarenopleiding worden gevoed door de expertiseontwikkeling van professionele docenten op de werkvloer zelf. Scholen kunnen deze informele leerprocessen van professionals onderling stimuleren en overdragen naar andere scholen en naar lerarenopleidingen.